

Industriländer med samma problem

Industrivarumarknaderna med industriländer som dominerande säljare och köpare kommer fortfarande under 80-talet i allt väsentligt att vara den konkurrensmiljö som svensk industri har att arbeta i och som begränsar det utrymme inom vilket svensk exporttillväxt kan äga rum. I kapitel 2 har diskuterats hur långsiktiga tekniska och strukturella trender styr våra möjligheter. I kapitlen 3 och 4 har hävdats att marknadssystemets effektivitet, den långtgående ekonomiska integrationen mellan industriländer och den sociala, ekonomiska miljön endast tillåter vissa avvikelser från underliggande trender, och att industriländernas gemensamma materiella levnadsvillkor ger dem en gemensam social miljö. Stora avvikelser mellan länderna i ekonomiska prestanda blir därför tillfälliga i ett historiskt perspektiv, även om de kan vara förhållandevis långvariga. (Se kapitel 2.)

De ekonomiska problem som diskuterats i Västeuropa och USA under senare år och som gäller ett mer näraliggande, medellångt perspektiv är därför också i allt väsentligt mycket lika. De handlar om den sjunkande produktiviteten, den fortvarigt höga arbetslösheten och den envist höga inflationen, den sjunkande lönsamheten och strukturproblemen, om än vagt formulerade. Har industriländerna blivit så strukturellt senila att de inte klarar de nya ländernas konkurrens eller är problemen blott en yttring av att det är svårare att fortsätta vara tekniskt-ekonomiskt lika mycket bättre när man redan är bland de bästa?

I detta kapitel kommer dock i första hand industriländernas mer jordnära problem på s k medellångt sikt fram till mitten av 80-talet att beröras, och dessa kommer i hög grad att bestämma den svenska konkurrens- och efterfrågemiljön under denna tidsperiod.

5.1. De internationella tillväxtförutsättningarna

Västvärldens ekonomier har efter högkonjunkturen 1973 gått igenom en extremt djup recession följt av ett par år av återhämtning med förhållandevis kraftig tillväxt. 70-talets tillväxttakt ligger därmed betydligt under vad som gällde under 60-talet. Bilden är dock inte helt entydig. Efter den samstämmighet som rådde mellan de stora OECD-ländernas position i konjunkturförloppet 1972–73 har utvecklingen varit påtagligt olika mellan främst USA, vars ekonomi under de tre senaste åren vuxit dubbelt så snabbt som den långsiktiga BNP-tillväxten, och Västeuropa, där återhämtningen legat under den långsiktiga tillväxttenden. Detta har medfört ett gap mellan potentiell och faktisk produktionsnivå, särskilt i Västeuropa. Detta har i sin tur lett till en allmänt utbredd tillväxt pessimism som verkat hämmande på investeringsviljan och som givit stort spelrum för olika tolkningar av krisens orsaker. Är det konjunktur- eller strukturproblem industriländerna lider av?

Vid början av 1979 verkar det sannolikt att USA-konjunkturen kommer att dämpas efter flera års produktionsuppgång, medan efterfrågeläget i Europa kommer att förbättras. Eftersom den svenska exporten är inriktad främst på Västeuropa innebär detta att den svenska ekonomin på kort sikt står inför en förbättrad omvärldsutveckling. Riskerna är nu att de tillfälligt ökade tillväxttakterna ger intryck av att ”problemen” är överståndna och att vi på längre sikt går mot en period av samma höga och jämna tillväxt internationellt och i den svenska ekonomin som tidigare.

Några centrala stabilitetsproblem, som hänger intimt samman, kan under den närmaste 5-årsperioden bli avgörande för utvecklingen under en stor del av 80-talet. Dessa är:

- a) långvarig stagnation och arbetslöshet beroende på kapitalbrist
- b) en gemensam lönsamhetskris inom OECD-området
- c) karaktären hos nästa konjunkturuppsving och risken för en ny global inflationsvåg.

Kapitlet avslutas med antaganden om utvecklingen i omvärlden som kommer att användas i kalkylerna fram till 1985.

5.2 Europas sysselsättningsproblem

Det allt överskuggande problemet under senare år i Västeuropa har gällt sysselsättningen¹. Många bedömningar av 80-talet pekar på att sysselsättningsproblematiken kommer att vara central även i fortsättningen. Som grund för dessa bedömningar ligger bl a att industriländernas produktionsstruktur är så stel att den endast på mycket lång sikt kan ändras och/eller att prisbildningen bl a på arbetsmarknaden inte fungerar väl. Sysselsättningsproblemet förvärras i vissa länder på kort sikt av att den ekonomiska politiken är styrd av rädsla för inflationen. Att man står inför ett viktigt problem illustreras av välkända fenomen från industriländerna i dag: ungdomsarbetslöshet, invandrarproblem, förtidspensionering av äldre lågpresterande arbetskraft etc. (Se även kapitel 8.) En ytterligare fråga som blivit aktuell de senaste åren är vad en snabb teknisk utveckling i kombination med långsam tillväxt innebär för sysselsättningen. Alla dessa problem verkar vara gemensamma för industriländerna.

Det har bl a ifrågasatts om inte brist på kapital skulle föreligga inom OECD-området vid full sysselsättning, som därför inte (trots sin betydande outnyttjad kapacitet; se figur 5.1) är möjlig att uppnå under de närmaste åren.

Brist på kapital skulle ha uppstått därför att delar av tung, osofistikerad industri (stål, skeppsvarv etc) i Sverige liksom i Europa i övrigt (se kapitel 10) har slagits ut ekonomiskt i kölvattnet av de senaste årens förändrade internationella konkurrensförutsättningar. Vissa länder har sökt skydda sin industri (hejda strukturomvandlingen) via devalveringar och subventioner. Andra länder har skyndat på utslagningen med hjälp av växelkursuppskrivningar.²

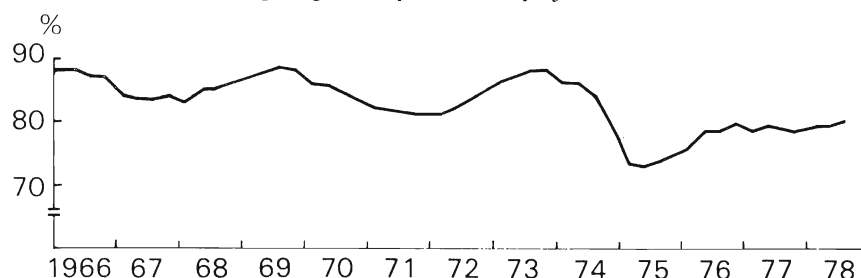
Scenariot med för flera år framöver permanentad och ojämnt fördelad arbetslöshet inom industriländerna framstår dock som något överdrivet om inte de anpassningsmekanismer som marknaden anses sköta helt slutat fungera.

¹ Se Horwitz [1979].

² Inga studier av hur dessa olika ekonomisk-politiska lösningar slagit ut har ännu slutförts, men ett stort upplagt projekt med identiska uppdrag utlagda på fem forskningsinstitut pågår i Västtyskland. De intervjuer som genomförts i samband med IVA:s sk Storprojekt, där IUI deltar, antyder att denna typ av strukturomvandlingseffekter har accentuerats i Västtyskland av växelkurspolitiken.

Figur 5.1 *Industrins kapacitetsutnyttjande i OECD 1966–1978.*

Sammanvägning av kapacitetsutnyttjandet från 5 länder^a

^a Data för USA, Kanada, Japan, Västtyskland och Belgien.

Källa: OECD Economic Outlook December 1978, Tabell 6.

5.3 Lönsamhetskris och stagnation?

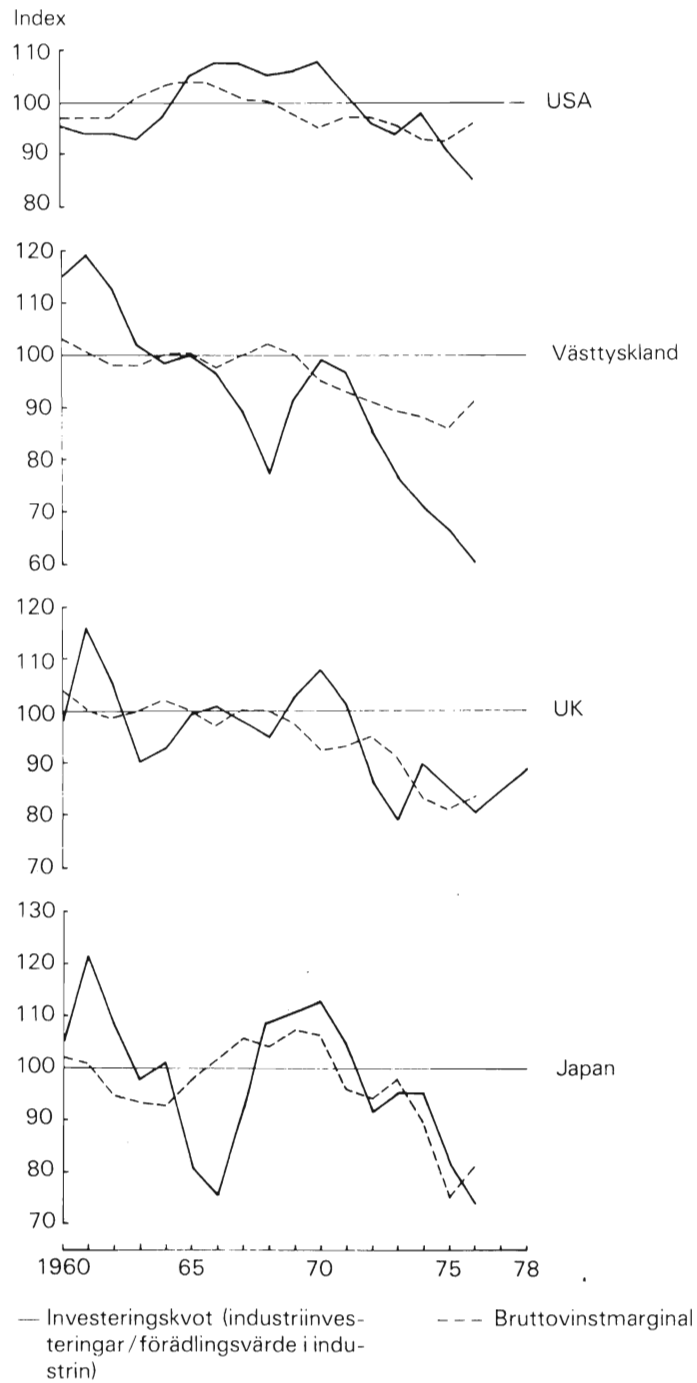
Bör man i första hand söka orsakerna till den nedåtgående trenden för den ekonomiska tillväxten under det senaste decenniet (jfr kapitel 2) i den samtidigt sjunkande lönsamheten och investeringskvoten i flertalet industriländer under nästan hela efterkrigstiden? Se figur 5.2. Sverige har faktiskt här uppvisat en förhållandevis gynnsam utveckling (se kapitel 7).

Eftersom investeringarna påverkar effektiviteten i produktionen och därmed vinsterna, måste denna utveckling i praktiskt taget samtliga industriländer reflektera en allmän försämring av konkurrensförutsättningarna i dessa länder till följd av konkurrens från nya länder i kombination med stelhet i anpassningen. Kan man tala om ett "senilitetsproblem" i de gamla industriländerna? Analysen i kapitel 4 motsäger inte denna syn.

Man kan dock inte hänvisa till dagens aktuella situation som en förklaring till de parallellt sjunkande vinsttalen i OECD-länderna. Tendensen började redan under 50-talet. Med stor osäkerhet i marknadsprissignaleringen och betydande outnyttjad kapacitet (om man får tro statistiken) föreligger inte på länge incitament för investeringar av expansiv natur inom OECD-området.

Diagnoserna och förslagen till åtgärder har också i nästan alla industriländer blivit ungefär desamma. Investeringsverksamheten måste höjas kraftigt, utan att något omedelbart behov för ökad kapacitet föreligger. Lönsamheten måste höjas för att stimulera fram detta resultat, och den ökade produktionen skall säljas på export.

Figur 5.2 *Investeringskvot och vinstutveckling i OECD 1960–1978*
 Index genomsnitt 1960–70 = 100

5.4 Hur stor är risken för ett kraftigt inflationistiskt uppsving i industriländerna?

Brist på kapacitet borde i normala fall leda till en kraftfull investeringsverksamhet om den nödvändiga efterfrågan finns. Hur sann är den kapacitetsutnyttjandestatistik som finns och som illustreras i figur 5.1?

Skulle lönsamheten öka om bara företagen kunde höja sitt kapacitetsutnyttjande och skulle därmed maskineriet börja fungera igen på vanligt sätt?

Ett problem kan vara att en betydande del av den uppmätta, outnyttjade kapaciteten är ekonomiskt obsolet om inte priserna höjs. Denna prishöjning kan inte åstadkommas utan en förnyad inflationsvåg. Därför har vissa länder valt att genom en stram ekonomisk politik låta detta kapital slås ut. Man väntar nu bara att alla priser (inkl löner) skall anpassa sig så att tillfredsställande lönsamhet vid snabbare tillväxt skall uppstå med det kvarvarande kapitalet som grund. Under övergångsperioden får vi tåla den situation med bl a arbetslöshet som nu råder. Argumentet har under senare år börjat framföras av såväl politiker som ekonomer på ett sätt som bjärt kontrasterar mot den diskussion och de argument som framfördes under 60-talet.

Ett av de problem som varken politiker eller ekonomer behärskar väl är dock att styra ett stort ekonomiskt system (ett lands ekonomi) under ett kraftigt ojämviktsstillstånd. Erfarenheten tyder på att ett land som gått igenom en djup och långvarig konjunktursvacka går ur den mycket häftigt, inte sällan under inflationistiska omständigheter.¹

Läget i dag kan sammanfattas ungefär så här:

1. Det momentum hos uppåtverkande krafter i Västeuropas ekonomier som för närvarande bör vara på väg och som i sin tur byggts upp under den långvariga nedgången vet man mycket litet om. Men det kan vara mycket kraftigt av historisk erfarenhet att döma. Tecken på att någonting kan vara på väg utgör den nu pågående lagercykeln och prisbilden på råvarumarknaden.

2. Informationen om det aktuella "riktiga" kapacitetsutnyttjandeläget på maskinsidan är synnerligen osäker. Det kan både föreligga en akut brist på produktionsutrustning och ett stort överskott. Ekonomiskt värdelöst kapital i

¹ Carlsson et al [1979].

ineffektiva råvaruindustrier kan utgöra gapet i figur 5.1, medan efterfrågan är på väg uppåt i andra industrier, där ingen kapacitetsreserv finns.

3. Den ekonomiska politik som förts under senare år verkar på aktivitetsnivån med eftersläpning.¹ Även här är den samlade kunskapen om vad som gjorts i industriländerna de senaste åren bristfällig.

Med hänsyn till dessa omständigheter kan man föra två helt skilda argument. Å ena sidan pekar statistiken på en betydande outnyttjad kapacitet. Det borde alltså inte vara farligt ur inflationssynpunkt att stimulera efterfrågan för att få igång maskineriet. Å andra sidan vet man inte om dessa kapacitetsgap är reella (jfr diskussionen i kapitlen 10 och 11) och i vilken utsträckning ett snabbt efterfrågeuppsving är på väg. Inflationen kan komma snabbt även utan efterfrågestimulans.

Hur förfar man med ekonomisk politik i ett sådant kunskapsvakuum?

5.5 Inflationen fram till 1985

Slutsatsen blir att inflationsutsikterna är mycket svåra att bedöma. Detta speglar sig i de få explicita prognoser som presenterats – även om en stark tendens finns att bygga prisprognoser kring antagandena att regeringarna i olika länder ej kommer att tillåta en förnyad inflationsvåg samt att inflationen av detta eller andra skäl ändå håller på att ebba ut. Det tunga argumentet mot en uppreppning av 1973–76 års inflationsvåg är alltså den politiska viljan att hejda den i god tid genom att vidmakthålla nuvarande ojämna, osäkra stagnationstillstånd. Styrkan i denna vilja är dock mycket svår att bedöma.

Under de senaste åren har emellertid de expansiva åtgärderna trappats upp. I figur 5.3 illustreras detta bl a indirekt av utvecklingen av industriländernas penningmängd. Västtyskland övergick t ex 1978 från negativ till positiv finanspolitisk stimulans.

Ytterligare två omständigheter som verkar i inflationistisk riktning kan nämnas. Den första gäller risken för kraftiga, ”reala” oljeprishöjningar i samband med att Västeuropas aktivitetsnivåer höjs tillsammans med oljeefterfrågan. Oljeprishöjningar i snabbare takt än den allmänna prisnivån

¹ Jfr analysen av ekonomisk politik i OECD-länderna (Horwitz [1979]).

är att vänta ett antal år framåt. Ju kraftigare de blir, desto mer negativt inverkar de på den ekonomiska tillväxten.¹

Den andra omständigheten gäller det störningstillstånd som industriländerna redan befinner sig i, och som verkar tillväxthämmande och skulle komma att förstärkas av en förnyad inflationsvåg på samma sätt som hände åren efter 1973/74.

Det paradoxala i situationen är att samtidigt som det är angeläget att dämpa inflationstendenserna i världen för att kunna återföra industriländerna till stabila tillväxttrender är det sannolikt att antiinflationspolitikerna under flera år bidragit till att driva ned investeringarna. Kapacitetstillväxten har därvid blivit så ringa att endast små kapacitetsmarginaler finns för ett häftigt konjunkturuppsving. Detta gäller särskilt om de relativprisförskjutningar mellan speciellt råvaror och verkstadsprodukter som hittills inträffat blir bestående. Den typ av kontroll av ett helt lands ekonomi eller t o m av hela OECD-aggregatet som behövs för att ekonomisk-politisk "fine tuning" med framgång skall föra oss ur dagens obalans upp på en stadig tillväxt existerar i så fall inte.

Det är också – som påpekats ideligen – inflationsutsikterna som gör prognosläget så osäkert framöver. Inflationsprognosen har under slutarbetet med denna långtidsbedömning gradvis justerats upp.

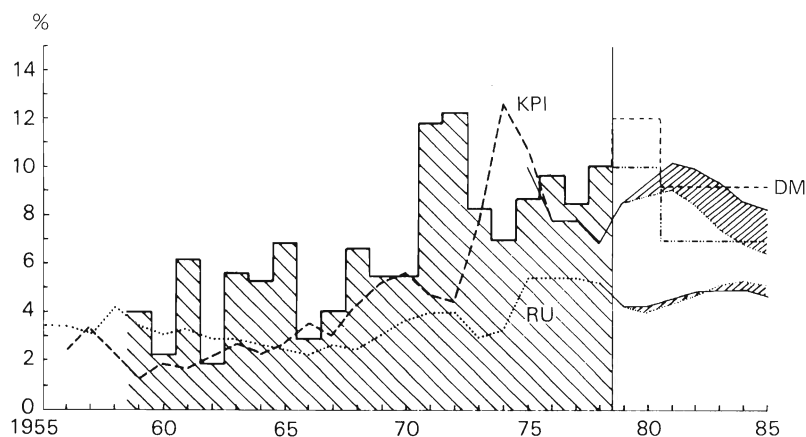
Vi har dock valt att i kalkyldelen av denna långtidsbedömning utgå från ett försiktigt, lågt, internationellt inflationsscenario. Uttryckt i exportprisökningar i svenska kronor vid oförändrad växelkurs rör det sig om 5 å 6 % per år i medeltal alla åren 1979 t o m 1985, med högre tal de första åren. Detta prisscenario är i linje med de prognoser som gjordes upp under 1978, men lågt tilltaget om man får tro prognoser som framkommit under senare tid och även enligt egna specialanalyser (se figur 5.3). Ett tillväxtalternativ för OECD-området har konstruerats vid denna priskalkyl.

Vad som kommer att hända vid en förnyad internationell inflationsvåg förorsakad exempelvis av expansiv politik på bred front inom OECD-området, av oljeprishöjningar eller av flaskhalsfenomen vid en för häftig konjunkturuppgång i Västeuropa är en empiriskt inte väl klarlagd fråga. Det mesta tyder på att prisökningar av den storlek som illustreras i figur 5.3 snart

¹ Storleksordningen på denna efterfrågeeffekt har bl a kunnat studeras via särskilda simuleringar på "the global econometric model of Wharton Econometric Forecasting Associates". Det visar sig härvid att *handelseffekten* på Sverige även av en mycket kraftig oljeprishöjning, precis som 1973/75 (förmodligen via en råvaruboom initierad av framtida förväntade prishöjningar på grund av oljeprishöjningen) blir positiv de första två åren. Se vidare en studie av Sarma, K & Miovic, P, som kommer att publiceras av IUI.

Figur 5.3 *Arbetslöshet, penningmängdsförändring och inflation i 14 industriländer 1955–1985*

KPI = Inflation
DM = Penningmängdsförändring
RU = Arbetslöshet

Figuren visar den faktiska utvecklingen av arbetslöshet, penningmängdsförändring och konsumentpris (inflationen) 1955–78 i 14 industriländer samt hur sambanden fångats i en enkel tvåekvations inflationsmodell.¹ De samband som skattats statistiskt har visat sig vara mycket välartade. Eftersom resultaten är preliminära visas simuleringarna framåt endast som illustration för den fortsatta diskussionen. Vi har t ex i de framtidsscenarios vi arbetar med i kapitel 6 antagit en något lägre inflation än modellen ger på grundval av i dag på många håll accepterade antaganden om penningmängdens utveckling. I den förloppsanalys som genomförs i kapitel 11 presenteras dock ett mer inflationistiskt konjunkturscenario för åren 1979–81.

kommer att följas av ett konjunkturbakslag med relativt långvariga effekter. I kapitel 11 har vi därför kompletterat den traditionella "jämviktsanalysen" med en förloppsanalys, där en plötslig internationell inflationsvåg som kontrolleras olika väl ekonomisk-politiskt i Sverige får påtagliga realekonomiska effekter.

5.6 Tillväxten inom OECD-området fram till 1985²

Som utgångspunkt för omvärldsbedömningen har vi antagit att den långsiktiga trenden inte begränsas av annat än en trolig nedjustering av tillväxten i

¹ Axell [1979].

² Vad beträffar detta och följande avsnitt, se Horwitz [1979].

takt med att fler länder närmar sig USA:s produktivetsnivå. Därmed tvingas fler länder hjälpa till att flytta på teknikfronten genom egna FoU-insatser snarare än genom att imitera föregångsländer. Detta bör föranleda den gradvisa sänkning av de ekonomiska tillväxttakterna inom OECD-området på lång sikt som diskuterats i Del II. Det är dock fortfarande så stora skillnader mellan USA och de flesta länder i Västeuropa att mycken tillväxt fortfarande står att vinna på medellång sikt (dvs fram till 1985) genom fortsatt imitation, specialisering och strukturomvandling.

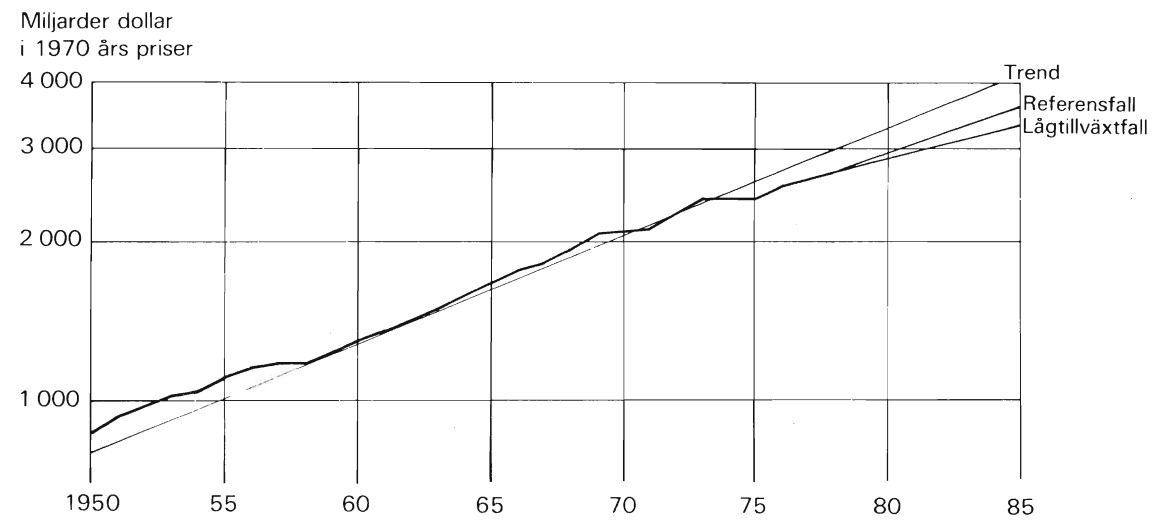
Produktionstillväxten 1978–85 kommer att bestämmas av förändringar i arbetskraftsutbudet och produktivitetens tillväxt. Vad gäller arbetskraftssidan finns i utgångsläget en mycket hög arbetslöshet. Ökningen i arbetskraftsutbudet väntas till följd av demografiska förändringar bli av samma storleksordning som under 60-talet, dvs drygt 1 % per år för hela OECD-området.

För produktivitetstillväxten var som nämnts en utgångspunkt i diskussionen att utvecklingen går i riktning mot en större utjämning i produktivitetshänseende mellan OECD-länderna. Varje lands produktivetsnivå närmar sig USA:s. Länder som utgår från en låg nivå kan således få höga produktivetsökningstal, i synnerhet under början av perioden. Under den senaste recessionen och uppgångsfasen därefter har produktivetsökningstalen legat extremt lågt i ett historiskt perspektiv. Det finns därför anledning att tro att lågkonjunkturen inneburit ett permanent bortfall av tillväxt via utslagning av produktionskapital. Gapet mellan faktisk och möjlig produktion antas således vara betydligt mindre än vad som framkommer om man jämför dagens nivå med tidigare tillväxttrender. Produktivetsförlusterna 1975–76 kommer inte att till fullo återhämtas under den framtid som beaktas. Men även utvecklingen 1977–78 ligger mycket under 60-talstrenden, vilket motiverar att produktivetsantagandet justeras nedåt jämfört med den historiska trenden. Orsaken till detta (bl a förnyad inflation) har diskuterats ovan. Denna nedrevidering på produktivitetssidan motvägs något av att prognoserna för arbetskraftsutbudet är lågt hållna med tanke på den befolkningsutveckling de baseras på och det antagna, oförändrade arbetskraftsdeltagandet.

Med antagandet om en ökning av sysselsättningen på drygt 1 % per år och en produktivitetstrend som reviderats ned till 2–3 % per år jämfört med 4 % tidigare¹ kommer man kalkylmässigt fram till att tillväxttakten av BNP således borde ligga mellan 3 och 4 % per år för OECD-området jämfört med 4

¹ 3,9 % för 1964–73.

Figur 5.4 OECD-BNP 1950–1978 och fram till 1985 enligt referens- och lågtillväxtfallen

Anm.: Trend 1960–1973: 4,5 %.

å 5 % under 1960-talet.

Problemet med en tillväxt i storleksordningen 3–4 % per år är att den förmodligen inte räcker till för att under 80-talet skapa full sysselsättning i Västeuropa. Sysselsättningen skulle öka endast i takt med arbetskraftsutbudet och inte kunna eliminera den höga arbetslösheten i utgångsläget.

Slutsatsen av ovanstående är således att det finns anledning tro att tillväxttenden för OECD-området under det närmaste decenniet kommer att ligga något under den vi haft tidigare under hela efterkrigstiden och klart lägre än under perioden 1960–70. Det trendbrott som kan skönjas under 70-talet beror till stor del av utvecklingen efter 1974. Huruvida denna skall ses som en kortsiktig konjunkturföreteelse eller som resultatet av mer långsiktigt verkande strukturförändringar är en mer semantisk än reell fråga. Den ovanliga, starka och långvariga konjunkturvåg OECD-området genomgått sedan 1973 (jfr figur 5.1) har haft så djupgående effekter att ländernas produktionsstruktur varaktigt påverkats i trendsänkande riktning.

Den övre gränsen för den BNP-tillväxt i OECD-området som vi kalkylerar med ligger sålunda strax under den tillväxt på 4,2 % per år som registrerats för hela perioden 1950–78, långt under de 4,9 % som åstadkoms 1960–70 men fortfarande väsentligt över 70-talets stagflationsförlopp på 3,1 %.

Vi betraktar referensalternativet som ett optimistiskt och lågalternativet på 3 % efter 70-talstrenden som ett pessimistiskt alternativ. Någonstans innanför dessa ramar bör verkligheten falla. För den diskussion som fortsättningsvis skall föras varken bör eller behöver ytterligare ”prognosprecision” anges.

5.7 Världshandeln

Skillnaden mellan de två alternativen, dvs mellan att återgå till den långa tillväxttenden eller att fortsätta efter 70-talets mer instabila och lägre tillväxttrend, kan synas liten. Bakom dessa till synes marginellt skilda tillväxttakter ligger dock antaganden som innebär en betydande skillnad för det omvärldsklimat som industrin kommer att möta. I scenariot med högre tillväxt får vi en återhämtning på investeringssidan inom OECD-området som kommer att verka uppdrivande på ökningstakten i världshandeln för verkstadssektorns produkter. Likaså är sannolikheten för en god råvarukonjunktur (till skillnad från 3-procentfallet) god. Risken för inflatio-

nistiska störningar i uppsvingsskedet är dock större. I det lägre tillväxtscenariot kommer olika slag av protektionistiska åtgärder att hämma världshandeln. Världshandeln består visserligen inte uteslutande av OECD-ländernas interna handel, men givet dessa två scenarios kan de andra länderblockens utveckling knappast påverka totalbilden. Såväl östblocket som u-länderna är för sin exportutveckling helt beroende av efterfrågan från OECD-länderna. De interna handelsströmmarna är obetydliga. Deras import från OECD-området är indirekt helt beroende av deras export under tidigare perioder.

Vårt tillväxtscenario skulle med det högre tillväxtantagandet innebära en expansion på omkring 6 % om året av handelsvolymen mellan i-länderna. En viss ytterligare ökning kan tänkas i ett expansivt OECD-scenario så tillvida att detta medger en kraftigare importökning från utvecklingsländer, vilket samtidigt ökar möjligheterna att exportera till dessa länder.

Liksom tidigare kommer efterfrågan på bearbetade varor att öka snabbare än efterfrågan på övriga varor. I ett expansivt alternativ, där OECD-ländernas ambitioner att höja investeringsaktiviteten genomförs lyckosamt, skulle man kunna anta att efterfrågan på investeringsvaror ökar med närmare 10 % per år. Detta baseras på antagandet att en BNP-tillväxt på 4 % medför en ökning av industriproduktionen på ca 5 %. Importen av bearbetade varor har historiskt vuxit ungefär dubbelt så snabbt som produktionsvolymen.

I scenariot med lägre tillväxt bör man räkna med att importelasticiteterna blir något lägre. Om man antar att BNP-ökningen endast blir 3 % per år i OECD-området, kommer OECD-importens tillväxt troligtvis endast att nå upp till de 4–5 % som gällt under de senaste åren.

5.8 Svensk utrikeshandel

För att bedöma hur den svenska exporten kommer att utvecklas i de båda alternativen bör man studera den svenska marknadsutvecklingen under de senaste åren. Under utgångsåret för bedömningen, 1977, bidrog flera faktorer till att marknadsandelarna för svensk export låg lägre än normalt. Kostnadsstegringen mellan 1974 och 1976 var nästan 30 % snabbare i Sverige än i konkurrentländerna. Denna kostnadshöjning berodde såväl av en högre nominell löneutveckling som av en svagare produktivitetens utveckling än i omvärlden. Justeras jämförelsen för skillnaden i produktivitetens utveckling

blir den relativa kostnadshöjningen lägre men överstiger fortfarande den relativprishöjning under 1974–76 på 12 % som framkommer vid en jämförelse mellan exportpriser i Sverige och i konkurrentländerna. Genom devalveringen 1977 förbättrades konkurrenspositionen gentemot utlandet. Under 1977 sänktes det relativa priset för svensk export så att det under 3:e kvartalet 1978 endast låg 3 % över nivån 1973. Kostnaderna per producerad enhet var emellertid fortfarande högre, ca 10 %, än motsvarande tal för andra länder till följd av en svagare produktivitet utveckling.

Den svenska exportens volymökning har varit något långsammare än världshandelstillväxten sedan början på 60-talet. Prisökningarna på svensk export har samtidigt varit något kraftigare än vad som gäller för världshandeln, varför marknadsandelarna i löpande priser varit tämligen oförändrade fram till 1973. Därefter har det skett en kraftig nedgång i de svenska marknadsandelarna. Detta gäller både värde- och volymmässigt. Den svenska andelen i världshandeln 1977 låg 25 % under nivån 1970.

Fram till denna markanta nedgång var minskningen av den svenska exportvolymens marknadsandelar en följd av flera delvis motverkande tendenser. Den främsta förklaringen är det relativt stora råvaruinnehållet i svensk export. Handeln med dessa varor har inte vuxit i samma takt som handeln med bearbetade produkter. De största marknadsförlusterna gäller malm och pappersmassa. Trots att EG-ländernas interna handel ökat betydligt snabbare än deras externa handel under 60-talet, har de svenska marknadsandelarna inom andra varugrupper, t ex kemiska produkter och verkstadsvaror, inte minskat. Nedgången efter 1973 beror på oljeprishöjningarna, som minskat i-ländernas andel av den totala handeln, på svag exporttillväxt för Sveriges del jämfört med andra länder till följd av relativprishöjningen på svenska exportvaror och slutligen på devalveringen av den svenska kronan som medförde att den svenska exporten omräknad i dollar 1978 växte långsammare än den totala handeln.

Vid bedömningen av den svenska exportens tillväxttakt, givet en viss ökning av OECD-områdets totala handel, utgår vi från att de svenska marknadsandelarna normaliseras under 1979–80 till följd av att kostnadsrelationerna återställs från vad som gällde under 1976 och större delen av 1977. Vi antar att effekten av relativprisförändringarna, och därmed justeringarna i marknadsandelarna, ebbat ut efter 1979–80 och att utvecklingen sedan i huvudsak bestäms av det historiska mönstret. Marknadsandelarna fortsätter långsiktigt att minska till följd av att volymtillväxten på råvarusidan är lägre än vad som gäller för den totala handeln. Inom den beaktade perioden hinner

inte en snabbare tillväxt inom verkstadssektorn kompensera denna nedåtgående trend.

De branscher, huvudsakligen råvaror, för vilka exporttillväxten historiskt varit lägre än för genomsnittet, väger fortfarande tungt i svensk export. Exporten av järnmalm, trävaror och massa, samt järn och stål svarade 1978 för 20 % av den svenska exporten (värdemässigt). För dessa varugrupper kommer både utbuds- och efterfrågefaktorer att verka för att exporttillväxten blir lägre än den genomsnittliga. Fartygsexporten har sedan 1977 och 1978 reducerats betydligt. Enligt prognosen för 1979 svarar den för mindre än 2 % av totalexporten mot 6,5 % 1976. Överväganden beträffande varvsexportens framtid behöver därför inte påverka kalkylen lika tungt som tidigare.

Den exportutveckling som ligger till grund för modellkörningarna sammanförs i tabell 5.1 för att visa hur de två antagandena beträffande världshandelns tillväxt vid en normaliserad konjunkturutveckling inom OECD-området respektive ett fortsatt kraftigt underutnyttjande av resurser kopplas till den svenska exportutvecklingen.

Tabell 5.1 *Volymtillväxt för utrikeshandeln 1978–1985*

	Referensfall				Lågtillväxtfall			
	1978	1979	1980	1981-85	1978	1979	1980	1981-85
Handelstillväxt i OECD	5,0	5,5	5,5	7,0	5,0	5,5	4,0	4,0
Svensk export ^a	5,5	6,5	6,0	6,0	5,5	6,5	4,0	3,5

^a Av tekniska skäl avviker exportprognoserna för 1978 och 1979 i modellkörningarna från nationalräkenskapernas volymberäkningar och har justerats till en nivå som stämmer med dessa.